

А. Г. Ніколенко, С. Ю. Степенькін, П. Я. Степенькіна

Корсунь-Шевченківський

КОРСУНЬ-ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ (до 1944 – Корсунь) – місто Черкаської області, райцентр. Корсунь-Шевченків. міськраді підпорядк. села Гарбузин і Саморідня. Знаходиться на р. *Рось* (притока [Дніпра](#)), за 76 км від обл. центру. Площа 11,9 км². Насел. 19 311 осіб (2001, складає 84,8 % до 1989), переважно українці. Залізнична ст. Корсунь. Існує кілька гіпотез щодо походження старої назви, зокрема, що її запровадили ченці з крим. м. Херсон (Херсонес Таврійський, літописна назва – Корсунь), або запозичили з тюрк. мови («кор» – «палаюча», «су» – «вода»). Давньорус. Корсунь уперше згадано в Київ. літописі під 1172. Ідентифікується з городищем в урочищі Замчище (пам'ятка археології нац. значення). Його пл. становить бл. 2 га, культур. шар на ньому сягає 1,5 м і містить, поряд з ін. залишками тогочас. речей, гончарну кераміку 10–11 – 1-ї пол. 13 ст. Зі Сх. від городища розташовувалося неукріплене поселення. Наприкінці 11 – на поч. 12 ст. навколо Корсуня були розселені тюрк. племена чорних клобуків. У 12 ст. місто входило до складу Порос. волості Київ. землі та належало до резерв. земель фонду київ. князя. 1240 зруйноване монгол. військом. У 14 ст. ці землі увійшли до складу Великого князівства Литовського. Колишня тер. давньорус. Корсуня знову була заселена у 16 ст. Після Люблін. унії 1569 – під владою Польщі. Від 1580 – у власності князів Вишневецьких. 1584 Корсуню надано Маґдебур. право. У цей час він став центром староства, в ньому було зведено фортецю. Жит. брали участь у козац. повстаннях 1590-х і 1630-х рр., Визв. війні під проводом Б. Хмельницького. У травні 1648 побл. Корсуня військо Б. Хмельницького разом із татарами Тугайбея розгромило польс. військо під керівництвом корон. гетьманів М. Потоцького та М. Калиновського (обидва потрапили в полон). 1648–1712 – полк. місто. Як військ. підрозділ Корсун. полк оформився бл. 1625 (один із найдавніших реєстр. полків; перший полковник – Т. Федорович).

1649 складався з 19-ти сотень, в ньому налічувалося 3472 (у 1654 – 5105) козаків. Під час укладання Білоцерк. договору 1651 частина козаків Корсун. полку підняла повстання. 1648 він брав участь у Пилявец. (нині село Бучац. р-ну Хмельн. обл.), 1651 – Берестец. (нині місто Горохів. р-ну Волин. обл.), 1652 – Батоз. (пobl. г. Батіг на лівому березі Пд. Бугу) битвах із польс. військами, 1653 – Жванец. облозі табору польс. короля Яна II Казимира (нині село Кам'янець-Поділ. р-ну Хмельн. обл.), 1658 – у придушенні повстання на чолі з Я. Барабашем і

М. Пушкарем, 1659 – у Конотоп. битві з рос. військом, 1711–12 – опор. центр гетьмана П. Орлика. У жовтні 1632 і жовтні 1657 тут скликали козац. ради. На першій козац. гетьман А. Діденко – соратник Т. Федоровича – закликав козаків продовжити боротьбу за обстоювання в Україні православ'я. На ній козацтво фактично вперше заявило про свої права на тер. Лівобереж. України. Метою другої було підтвердження правомочності гетьман. елекції І. Виговського, проведеної на старшин. зборах у серпні в Чигирині (нині місто Черкас. обл.), та визначення пріоритетів зовн. політики гетьман. уряду. За умовами Андрусів. перемир'я 1667 Корсунь повернуто Польщі. 1734 і 1750 корсунці брали участь у повстанні гайдамаків, 1768 містом оволодів загін М. Залізняка. Від 1780 Корсун. староство належало племіннику польс. короля – князю С. Понятовському. У цей період збудовано ф-ки з виробництва сукна, замші, селітри; на граніт. о-ві Росі для князя споруджено спочатку дерев'яний (1782, арх. Я.-Г. Мюнц), потім – кам'яний (1789, арх. Я.-Д. Ліндсей) палаці, закладено ландшафт. парк (див. [Корсунь-Шевченківський державний історико-культурний заповідник](#) і [Корсунь-Шевченківський парк](#)). Після 2-го поділу Польщі 1793 – у складі Рос. імперії; отримав статус м-ка Богуслав. пов. Київ. намісництва (від 1797 – Київ. губ.).

1797 Корсунь викупила рос. казна, а 1799 імператор Павло I подарував його князю П. Лопухіну. Від 1846 – містечко Канів. пов. Київ. губ. Від 1861 – волосне містечко. 1876 побл. Корсуня прокладено залізницю Київ–Катеринослав (нині Дніпропетровськ), що сприяло його розвитку. 1903 Лопухіни-Демидови збудували тут один із найбільших у Рос. імперії заводів з виготовлення фарб. 1911 мешкало 9530 осіб, функціонували парафіял. і двокласна земська школи, 2 церкви, монастир. Під час воєн. дій 1918–20 влада неодноразово змінювалася (30 грудня 1919 остаточно встановлено більшовицьку). У лютому–червні 1921 – центр Корсун. пов., 1923–25 – Шевченків. округи. Райцентр від 1923. Жит. потерпали від голодомору 1932–33 (кількість встановлених жертв – 1456), зазнали сталін. репресій. Від 1938 – місто рай. значення. Від 1932 – у складі Київ., від 1954 – Черкас. обл. Під час нім.-фашист. окупації (30 липня 1941 – 14 лютого 1944) діяла підпіл. організація «Комітет-103». Місто було звільнене в ході [Корсунь-Шевченківської операції](#) (див. також [Корсунь-Шевченківської битви історії Музей](#)). 1981 К.-Ш. нагороджено орденом Вітчизн. війни 1-го ступеня 1939 мешкало бл. 9,4 тис., 1959 – 11,5 тис., 1979 – 19,7 тис., 1989 – 22,8 тис., 1998 – 22,9 тис. осіб. Нині працюють ВО «Верстатопром» і «Восход» (с.-г. техніка для обробітку землі), верстатобуд. завод ім. Б. Хмельницького, підприємство «Скіф» (засоби індивід. захисту), швейна ф-ка, маслосирзавод, плодоконсерв. завод, хлібоприймал. підприємство, цукр. завод «Панда», агрофірма «Доступ» (хлібобулочні вироби), кар'єр «Сівач» (щебінь). У К.-Ш. – 3 заг.-осв. школи, з них 1 – з поглибленим вивченням франц. мови, г-зія, ліцей, 4 дитсадки, школа-інтернат, профес. ліцей, пед. училище, ДЮСШ, рай. центр дит. і юнац. творчості; школа мистецтв, рай. Будинок культури, рай. б-ки для дорослих і дітей; центр. рай. лікарня, рай. СЕС; відділ. 10-ти банків. Виходять газети «Надросся» (рай.), «Корсунь» (міська), «Вісник Корсуня», щорічник істор.-культур.

заповідника «Корсунський часопис», інформ.-метод. вісник «Світло знань», метод. порадник «Джерела творчості», зб. нарисів «Педагогічне сузір'я Корсунь-Шевченківщини» (усі – відділу освіти), художньо-метод. альманах рай. центру дит. і юнац. творчості «Планета Добра», діє радіоредакція «Коло». Функціонує літ.-мист. об'єдн. «Янталка».

Реліг. громади: УПЦ МП (3), УПЦ КП, євангел. християн-баптистів, адвентистів сьомого дня, юдеїв, харизматів, християн віри євангельської. Встановлено пам'ятник Т. Шевченку, стелу з багатофігур. композицією на честь його перебування тут 1859, погруддя Б. Хмельницького, пам'ятні знаки містам-форпостам Київ. Русі, жертвам голодомору, партизанам. Серед видат. уродженців – матеріалознавець [В. Буда](#), фахівець у галузі електрики, громад. діяч [А. Візір](#), фахівець у галузі металургії [А. Лакєєв](#), фахівець у галузі гірн. механіки [В. Пономаренко](#), конструктор артилер. систем і ракетно-косміч. техніки [М. Цирульников](#), метеоролог [П. Остапенко](#), психолог [Н. Побірченко](#), ентомолог [Д. Руднєв](#), селекціонер [М. Савченко](#), лікар-кардіолог, геронтолог [В. Шатило](#), лікар-хірург [О. Щербак](#), історик [В. Кулаков](#), мовознавець [П. Фесуненко](#); драматург, театрознавець [Л. Волошин](#), поети, перекладачі [А. Ворушило](#) та [Т. Коломієць](#), письменник [Ю. Добін](#); художники [А. Козлов](#), [Б. Купневський](#), [В. Прокоф'єва](#), скульптор [Р. Русін](#); актори засл. арт. УРСР [Георгій](#) і його син засл. арт. України [Олександр Шиманські](#), засл. арт. РФ [В. Єгоров](#), віолончеліст, композитор [П. Данильченко](#), флейтист [О. Химиченко](#); дипломат [І. Турянський](#); тренер ([гандбол](#)) [Б. Чижов](#); Герой Радянського Союзу [М. Леонченко](#). З Корсунем і Корсунщиною пов'язані життя та діяльність актив. учасника Визв. війни під проводом Б. Хмельницького, впливового політ. діяча тієї доби [Г. Гуляницького](#). Звідси походив козац.-старшин. рід Золотаренків, найвідомішими представниками якого були військ. і держ. діяч, ніжин. полковник, сівер. наказ. гетьман [Іван](#) і ніжин. полковник, один із претендентів на гетьманство в Лівобереж. Україні [Василь](#). 1651 в Іллін. церкві відбулося вінчання їхньої сестри [Ганни](#) з Б. Хмельницьким. У К.-Ш. похований живописець, один із найближчих друзів Т. Шевченка (брав активну участь у його викупі з кріпацтва) [І. Сошенко](#). Корсунь-Шевченків. заг.-осв. школу № 1 закін. кінорежисер, засл. діяч мистецтв УРСР [В. Довгань](#), акторка, нар. арт. РФ [Р. Виноградова](#), заг.-осв. школу № 4 – спортсмен ([дзюдо](#)) [В. Іваненко](#). У місті мешкав Герой Рад. Союзу [П. Чуйко](#).

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Похилевич Л. Сказания о населенных местностях Киевской губернии. К., 1864;
2. Біла Церква, 2005;
3. Гибенко В. І. Корсунь-Шевченківський: Фотонарис. Дн., 1973;
4. Мицик Ю., Степенькін С. Корсунщина козацька. Корсунь-Шевченківський, 1997;
5. Горобець В. Еліта козацької України в пошуках легітимізації: стосунки з Москвою та Варшавою, 1654–1665. К., 2001;
6. Щербак В. О. Українське козацтво: формування соціального стану (друга половина XV – середина XVII ст.). К., 2006.

Бібліографічний опис:

Корсунь-Шевченківський / А. Г. Ніколенко, С. Ю. Степенькін, П. Я. Степенькіна //
Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І.
Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних
досліджень НАН України, 2014. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-1463>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України
([докладніше](#)).